

خرید تسلیحاتی ایران از انگلستان

۸ آبان ۱۴۰۲ ساعت ۱۴:۵۸

در دهه ۱۳۵۰ شاه مصمم شد خریدهای نظامی خود را افزایش دهد. این موضوع از یک سو به دلیل آن بود که ایران با خروج انگلیس از منطقه و طبق دکترین نیکسون به ژاندارم منطقه تبدیل شد و بر اساس آن ایجاد امنیت منطقه به شاه واگذار شد. از طرف دیگر قیمت نفت در این دوره افزایش شدیدی یافت و بنابراین دست شاه برای خریدهای بیشتر باز شد.

انگلیس یکی از متحدان بزرگ محمدرضا پهلوی بود. این کشور در بسیاری از امور از جمله امور نظامی ایران نقش بسیار پررنگی داشت. انگلیس نه تنها در سازماندهی امور نظامی ایران نقش فعالی داشت، بلکه یکی از فروشندگان اصلی تسلیحات نظامی به ایران بود. این کشور در کنار آمریکا جزء بزرگترین فروشندگان تسلیحات نظامی به ایران بودند. در واقع سود سرشار فروش تسلیحات نظامی یکی از دلایلی بود که این کشور را به مبادله نظامی با ایران تشویق می کرد. با این حال انگلیس اهداف دیگری نیز در این زمینه در سر داشت. فروش تسلیحات نظامی انگلیس به ایران و اهداف کشور در این زمینه، موضوعی است که در ادامه به آن پرداخته ایم.

روابط نظامی ایران و انگلیس در دهه‌های ۱۳۲۰-۱۳۴۰

روابط نظامی انگلیس و ایران را می توان به دو دوره تقسیم کرد. دوره اول که شامل دهه‌های ۱۳۲۰-۱۳۴۰ است دورانی است که روابط دو کشور از هر لحاظ در مطلوبترین شکل ممکن قرار داشت. از این رو انگلیس توانست علاوه بر مداخله در بسیاری از امور نظامی کشور، بخش قابل توجهی از سلاح‌های خود را به ایران بفروشد. البته علیرغم آنکه روابط دو کشور در این دوره بسیار مطلوب بود؛ اما خریدهای نظامی ایران از انگلیس قدرت چندانی نداشت. دلیل این موضوع آن بود که آمریکا توانسته بود با ورود به صحنه قدرت سیاسی ایران به قدرت برتر در تامین نیازهای نظامی کشور تبدیل شود؛ از سویی ایران در این دوره توان مالی چندانی برای خریدهای نظامی نداشت. این بدان معناست که اکثر خریدها و یا مبادلات نظامی این دوره با آمریکا صورت گرفت.

آمریکا که درصدد مقابله با نفوذ شوروی بود برای این موضوع اهمیت زیادی قائل بود و از این رو کمک‌های زیادی را در قالب کمک‌های نظامی در اختیار ایران قرار داد که بخشی از آن صرف استخدام مستشاران نظامی و یا خریدهای نظامی شد. نکته قابل توجه این است که خریدهای نظامی این دوره از آمریکا نیز در حد پایینی قرار داشت و عملاً از اواخر دهه ۱۳۴۰ خریدهای نظامی ایران از کشورهای هم‌چون آمریکا و انگلیس افزایش یافت. علیرغم این شرایط ایران در این دوره از انگلیس نیز خریدهای نظامی مناسبی انجام داد و انگلیس نیز به نوبه خود در فعال کردن بخش تسلیحاتی نیروی دریایی و نیز آموزش افسران نقش پررنگی داشت. عمده فروش‌های نظامی انگلیس در این دوره شامل تانک، دستگاه‌های سیستم هوایی و... بود. البته فراموش نکنیم که

انگلیس در بهبوه کودتای ۲۸ مرداد نیز نقش نظامی پررنگی داشت و با وارد کردن ادوات جنگی و مسلح کردن بسیاری از مخالفان نظامی دکتر مصدق، به نقش نظامی خود ادامه یافت.

روابط نظامی ایران و انگلیس در دهه ۱۳۵۰

برای تشریح خرید تسلیحات نظامی ایران از انگلیس در دهه ۱۳۵۰ باید به دو نکته توجه داشته باشیم. اول آنکه در این دهه حجم مبادلات اقتصادی دو کشور چه در زمینه کالاهای نظامی و چه غیرنظامی کاهش محسوسی یافت. این موضوع به دلیل تحولاتی همچون خروج نیروهای انگلیس از منطقه خلیج فارس و تیرگی روابط سیاسی دو کشور به دلیل برخی از مسائل خاص اتفاق افتاد. با این حال در همین دوره نیز دو کشور روابط گسترده‌ای در زمینه اقتصادی داشتند. نکته دوم آنکه برخی از منابع معتقدند که خریدهای نظامی بیشتر از سوی ایران مطرح بود. به عبارتی ایران تمایل داشت که مناسبات دو کشور در زمینه نظامی پررنگ‌تر از سایر بخش‌ها باشد. چنانچه پارسونز در خاطرات خود پیرامون این موضوع آورده است: «در دوران سفارت او روابط سیاسی و نظامی دو کشور در سطح بسیار خوبی قرار داشت، به نحوی که انگلستان تلاش می‌کرد فروش و صادرات هر چه بیشتر تولیدات خود به ایران را افزایش دهد و در بهره‌کشی از نفت ایران مشارکت گسترده‌تری داشته باشد، در حالیکه ایران علاقمند به همکاری بیشتر در زمینه‌های نظامی و لجستیکی بود.» [۱]

این دیدگاه را نمی‌توان به راحتی رد کرد؛ اما واقعیت این است که انگلیس نیز تمایل داشت که روابط اقتصادی دو کشور بیشتر پیرامون خرید و فروش تسلیحات نظامی باشد. پارسونز در بخش دیگری از خاطرات خود به موضوعی اشاره کرده است که می‌تواند تأییدکننده این ادعا باشد. او در خاطراتش نوشته است: «قسمت بازرگانی سفارت در ارتش و نیروی هوایی و نیروی دریایی ایران بیشتر به کار فروش تجهیزات نظامی انگلیس به ایران یا ترتیب اعزام هیات‌های برای تعلیم استفاده از سلاح‌های خریداری شده و مورد سفارش از انگلستان اشتغال داشتند و وظایف سیاسی و اطلاعاتی آن‌ها در درجه دوم قرار داشت.» [۲] همچنین منابعی وجود دارد که نشان می‌دهد انگلیس به روش‌های مختلف تلاش می‌کرد شاه را به خریدهای نظامی تشویق کند. چنانچه در یکی از منابع آمده است: «سرهنگ دیوید آرتو راندال در مقطع زمانی مه ۱۹۷۱ و اکتبر ۱۹۷۲ با دریافت مبلغ ۲۵ هزار پوند رشوه از دو مقام عالی رتبه کمپانی راکال (RACAL)، موجبات ترغیب دولت ایران برای خرید تجهیزات رادیویی تانک‌های چیفتن به مبلغ ۴ میلیون پوند از انگلیس را فراهم می‌کند، صرف نظر از راندال، دیگر مقامات این شرکت نیز متهم به دریافت رشوه هستند. از جمله: جفری الیورت و لبورن، مدیرعامل کمپانی راکال.» [۳]

علاوه بر این در دهه ۱۳۵۰ شاه مصمم شد خریدهای نظامی خود را افزایش دهد. این موضوع از یک سو به دلیل آن بود که ایران با خروج انگلیس از منطقه و طبق دکترین نیکسون به ژاندارم منطقه تبدیل شد و بر اساس آن ایجاد امنیت منطقه به شاه واگذار شد. از طرف دیگر قیمت نفت در این دوره افزایش شدیدی یافت و بنابراین دست شاه برای خریدهای بیشتر باز شد. چنانچه در سال ۱۳۵۱ خریدهای نظامی ایران نسبت به سال قبل از آن ۱۴۱ درصد افزایش یافت و بعد از آن نیز با آهنگ رشد بالایی ادامه یافت. با این حال بزرگ‌ترین خرید نظامی در سال ۱۳۵۳ اتفاق افتاد. [۴]

سخن نهایی

خرید تسلیحات نظامی از انگلیس با چند مشکل بزرگ مواجه بود. اول آنکه این نوع خریدها باعث وابستگی نظامی به کشورهای

غربی شد. این در حالی بود که نیروهای متخصص در ایران نیز می‌توانستند با کمی تلاش نمونه‌های مشابه بسیاری از آن تسلیحات را تولید کنند. دوم آنکه خریده‌ها با قیمت‌های بسیار گزافی همراه بودند. انگلیس در بسیاری از مواقع با فروش تسلیحات نظامی به قیمت بالا، نیازهای نفتی خود را به قیمتی ارزان تامین می‌کرد. به خصوص آنکه شاه نیز مصر به خرید تسلیحات ظامی بود و نکته سوم آنکه ایران دانش لازم و نیروهای متخصص جهت استفاده از تسلیحات را نداشت. بنابراین برای استفاده از آن‌ها مجبور به استخدام مستشار نظامی بود که این موضوع نیز هزینه‌ای جداگانه را به کشور تحمیل می‌کرد.

[۱] - علیرضا ازغندی، روابط خارجی ایران ۱۳۲۰-۱۳۵۷، تهران، نشر قومس، چاپ ششم، ۱۳۸۴، ص ۴۲۹

[۲] - همانجا.

[۳] - سیدعلی مرتضوی امامی زواره، «قراردادهای تسلیحاتی شاه با آمریکا، انگلیس، فرانسه و شوروی» فصلنامه مطالعات تاریخی، شماره ۵۹، (زمستان ۱۳۹۶)، ص ۱۱۸

[۴] - حمیدرضا ملک‌محمدی، از توسعه لرزان تا سقوط شتابان: توسعه اقتصادی، نظامی و بی‌ثباتی سیاسی رژیم پهلوی دوم، (۱۳۴۷-۱۳۵۷) تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۱، ص ۱۷۶

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/49375/خرید-تسلیحاتی-ایران-انگلستان>